

BOMBAY ŞEHBENDERİ ALİ GALİP BEY'İN HİND ADALARI İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ

IMPRESSIONS OF BOMBAY CONSUL ALİ GALİP BEY ON THE INDIAN ISLANDS

Selda KILIÇ

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı,
skilic@ankara.edu.tr

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 1 Mart 2020
Kabul edildiği tarih: 21 Eylül 2020
Yayınlanma tarihi: 15 Aralık 2020

Article Info

Date submitted: 1 March 2020
Date accepted: 21 September 2020
Date published: 15 December 2020

Anahtar sözcükler

Bombay; Şehbenderlik; Ali Galip Bey; Hind Adaları; Uluslararası Diplomasi; Osmanlı İmparatorluğu

Keywords

Bombay; Consulates; Ali Galip Bey; Indian Islands; International Diplomacy; Ottoman Empire

DOI: 10.33171/dtcfjournal.2020.60.2.7

Öz

XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan şehbenderlikler kısa sürede hem dünyanın değişik yerlerine yayılmış hem de yapısal ve işlevsel birçok değişikliğe uğrayarak uluslararası diplomamızın önemli bir parçası olarak Osmanlı Devleti yıkılıncaya kadar önemli hizmetler vermiştir. "Devlet-i Aliye'nin reaya ve tüccarının her türlü işine yardım ederek, devlet-i aliye bayrağının hürmet ve itibarının sağlanması" amacıyla tayin edilen şehbenderler, buldukları yerlerde Osmanlı Devleti'ni temsil etmişlerdir. Bu çalışmada, belgelere göre, 1886 tarihi itibarıyla Bombay'da Başşehbenderlik yapmış olan Ali Galip Bey'in Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde edilen layihası irdelenmiştir. Bölgenin coğrafyasını yakından bilen Ali Galip Bey, bölge ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca II. Abdülhamit'in özellikle Müslümanların ağırlıkta buldukları alanlarda uyguladığı Pan-İslamist politikası hakkında da bilgi aktarmaktadır.

Abstract

Consulates (Şehbenderliks), which emerged in the beginnings of 19th century, both expanded to different places on earth and served until the end of Ottoman Empire as a significant part of international diplomacy by changing structurally and functionally. Consuls, who were appointed with the purpose of "providing respect and dignity of the flag of Devlet-i Aliyye by helping all affairs of the people and merchants of Devlet-i Aliyye", represented Ottoman Empire where they went. In this research, the layiha (written statement, petition), which was taken from Prime Ministry Ottoman Archive, of Ali Galip Bey who was the first consul in Mumbai in 1886 is examined. Ali Galip Bey who knew the geography well gives important information. Moreover, he provides information about Pan-Islamist policy of Abdulhamid the Second which was applied in mostly Muslim-populated places.

Ali Galip Bey, 1886 yılı itibarıyla Bombay'da Baş şehbenderlik yaptığı anlaşılan bir Osmanlı bürokratıdır. Daha önce de Batavya'da 1883-1886 (h.1301-1303) yıllarında üç yıl boyunca Baş şehbenderlik yapmış; ardından 1886 yılı itibarıyla Bombay'da Baş şehbender olarak görevlendirilmiştir; 1886 (H.21/N/1303) tarihinde terfi ettirilmiştir (BOA, İ.DH 993/78405, 21/N/1303). Ali Galip Bey, özellikle, Osmanlı Devleti'nin Pan-İslamist politikası gereği bölgedeki İslam unsuru üzerinde durmuştur. Bunun yanında bölge ile ilgili son derece önemli bilgiler de vermektedir.

Osmanlı-Hindistan ilişkilerinin başlangıcı XV. yüzyılın ortalarına kadar indirilebilir. İstanbul'un fethiyle dünyada Osmanlının büyük ün kazanmasıyla, Güney Hindistan'da bazı Müslüman sultanlar Osmanlı ile diplomatik ilişkiler kurmak istemişler; ardından 1517 yılında Mısır ve Hicaz'ın alınıp hilâfetin Osmanlı padişahlarına geçmesiyle Osmanlı-Hindistan ilişkileri hız kazanmıştır. Ayrıca Hindistan'a yerleşen Portekizlileri atmak için Osmanlı birkaç kez Piri Reis ve Seydi Ali Reis gibi kaptanların kontrolünde Hindistan'daki Portekizlilere sefer düzenlemiştir (Özcan 1-3). Yine bu coğrafyada Hind Adaları olarak geçen Güneydoğu Asya bölgesi ile de ilgilenmiştir.¹

II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde ise, Pan-İslamizm² iç ve dış siyasette önemli bir role sahiptir. II. Abdülhamit, dünya milletlerine karşı koyabilmenin tek yolunun İslam Birliği olduğunu düşünüyor ve bu meyanda bütün Müslümanların halifesi olduğu düşüncesini yaymaya çalışıyordu. II. Abdülhamit daha çok sömürü durumunda olan Müslüman devletlere maddi ve politik destekte bulunmaya ve din adamları, devlet elçileri vasıtasıyla da İslam Birliği ve Osmanlı etrafında birleştirmeye çalışmıştır. Ayrıca Şiiilerin Sünnilerle birleşmesi için de Cemalettin Afgani'den faydalanmıştır. Pan-İslamizm özellikle sömürge altındaki İslam ülkelerinde olağanüstü popüler olmuş ve oralandaki milli kimliklerin gelişmesinde son derece önemli rol oynamıştır.

Abdülhamit döneminde birçok görevli, Müslümanların yaşadığı özellikle sömürge bölgelere gönderilmiştir. Şehbenderler de bu görevliler arasındadır. Elbette Şehbenderlerin görevleri farklı olmakla birlikte gidilen coğrafya hakkında bilgi elde etmek ve bölgedeki Müslüman ahali ile de yakından ilgilenmek durumundaydılar. Osmanlı şehbenderleri özellikle buldukları yerler hakkında birinci elden bilgiler elde etme açısından son derece önemli fonksiyonlar ifa ediyorlardı.³ Ancak şehbenderler gelişmelerin sadece birer gözlemcisi olarak kalmayıp, aksine Müslüman halkın Osmanlılara ve Hilâfete bağlılıklarını artırmak için faaliyetlerde de

---

¹ Malay dünyasında, Türklerin ilk Açe toprağında görünüşüne ait ilk kayıt, bir Portekizli gezgin olan ve Açe'ye 1539'da gelen Ferdinand Mendez Pinto'ya aittir (Mendes Pinto 31-32).

² Sultan İkinci Abdülhamid döneminde Hindistan Müslümanları hilâfet ile Osmanlının kutsal yerlerin koruyucuları olmaları sebebiyle, Osmanlı'ya ilgi duyuyor ve zor durumda maddi-manevi destek veriyorlardı. Batıların anladığı gibi Hıristiyanlığı ortadan kaldırmak için oluşan bir Pan-İslamizm hareketi yoktu (Özcan 3).

³ Şehbenderlerin buldukları ülkede başka görevleri de vardı. Bunlar: idari görevler, adli görevler, dini görevler, basınla ilgili görevlerdi. Osmanlı Devleti'nin istihbarat alanında da yararlandığı kurumlardan biri de şehbenderliklerdi (Erol 80).

bulunuyorlardı. Ayrıca şehbenderler Müslümanları kalabalık gruplar halinde Osmanlı sultanına mektuplar yazmaya ve bağlılıklarını bildirmeye teşvik etmişlerdir (Özcan 3).

Çalışmada inceleyeceğimiz konu da Bombay'a Baş şehbender (Ser şehbender) olarak gönderilen Ali Galip Bey'in⁴ bölge ile ilgili son derece önemli tespitler yaptığı layihasıdır. Belge, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Esas Evrakı içerisinde bulunmaktadır. Hem bu belgeden hem de diğer kaynaklardan, Ali Galip Bey'in yaşam öyküsü ile ilgili olarak çok fazla bilgi bulunamasa da Ali Galip Bey'in sözünü ettiği dönemde burada Baş şehbenderlik yaptığı anlaşılmaktadır. Ali Galip Bey'in kaleme aldığı bu layiha özellikle Hollanda'nın egemenliği altında bulunan Hind Adaları ile ilgilidir. Layihanın son sayfasını da "*Bombay Baş şehbenderi Ali Galip*" olarak imzalamıştır. Ali Galip Bey, bu tarihten önce de Batavya Baş şehbenderi olarak görev yapmıştır. Belgenin tarihi 23 Haziran 1886 (Fi 21 Ramazan sene 1303 ve Fi 12 Haziran sene 1302) olarak kaydedilmiştir. Ali Galip Bey, 1883 (Salname-i Devlet-i Aliyye 1301 yılı), 1884-1885 (Salname-i Devlet-i Aliyye 1302 yılı) ve 1885-1886 tarihli salnamelerde (Salname-i Devlet-i Aliyye 1303 yılı) "Felemenk" başlığı altında Batavya'ya⁵ Baş şehbender Galip Bey "evvel-i sanisi" derecesi ile kaydı da bulunmaktadır.

⁴ Ondan önce de Bombay'a Osmanlı Devleti Şehbender göndermiştir. Örneğin Hüseyin Hasip Bey 1876 tarihi itibarıyla burada görev yapmaktadır. Bkz. Yusuf (Halaçoğlu 259-265). 1897'de Batavya'daki (Cakarta) Osmanlı Konsolosluğuna atanan Muhammed Kamil Bey vardır (Seben 8).

⁵ Cava Adası'nın önemli İslam Sultanlıkları arasında zikredilen Banten Sultanlığına bağlı bir Müslüman valinin yönetimindeydi. Hollandalıların liman şehrine yerleşme plânları çerçevesinde yaşanan mücadele, 1619 yılı Mayıs ayında başlamıştır. Jan Pieters Zoo Coen liderliğinde Avrupa'dan gelen sayıca az, ancak teknik donanımı yüksek deniz gücü Banten Sultanlığı'na bağlı küçük bir vasaal yönetim olan Cakarta'yı ele geçirmişlerdir. Sarayı ve şehir camiiini yakmaları ile başlayan değişim süreci şehrin adının Batavya (bugünkü Cakarta) olarak değiştirilmesiyle devam etti. Sonuçta Hollanda doğu denizlerindeki krallığının merkezini kurmuş oldu. Batavya'nın kurulmasıyla Hollanda Doğu Hint Şirketi, Takımadalarda güçlü bir konum elde etti. Batavya limanı, dev ticaret gemileri için güvenli bir liman olduğu kadar, zengin tarım arazilerinin bulunduğu hinterlant da zamanla hâkimiyet kurulması ile önemi daha da arttı. Batavya şehri, Güneydoğu Asya Hollanda sömürge imparatorluğunun başkenti olarak yaklaşık 350 yıl boyunca yönetim merkezi olmayı sürdürdü. Bu sömürge başkenti, doğuda Hollanda varlığının yanı sıra, Hint Okyanusu'nu çevreleyen coğrafyadaki İslam ve Budist devletlerinin siyasi ve toplumsal varlığını da yakından ilgilendiren tüm kararların alındığı bir şehir olarak önemli bir yönetim merkezi statüsündeydi. Cakarta günümüz itibarıyla Endonezya'nın başkenti ve en büyük şehridir. Cava Adasının kuzeybatısındadır. Cakarta ülkenin ekonomik, kültürel ve siyasi merkezidir. Endonezya ve Güneydoğu Asya'nın en kalabalık şehri olmakla birlikte Dünya'nın da on ikinci en büyük şehridir. Cakarta ismi Sanskritçe bir kelime olan "*Caya karta*" dan gelmekte olup; "*muzafferiyet*" veya "*zafer*" anlamlarına gelir. Dördüncü yüzyılda kurulduktan sonra şehir Sunda krallığının önemli bir ticaret limanı haline geldi. Hollanda Hindistan'ı kolonisinin de başkentliğini yaptı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Endonezya'nın bağımsızlığını ilan

Aslında Ali Galip Bey'in buraya atanması ve görev yapması ile ilgili olarak çok da tespit edilemeyen noktalar bulunmaktadır. Şöyle ki:

Bu bölgeye 3 Temmuz 1883 tarihli bir kararla Galos Baş şebbenderi Abdülhak Hamid (Tarhan) Bey, Bombay baş Şebbenderliği ile görevlendirilmiştir. Birkaç yıl sonra, eşinin hastalığından ötürü Bombay'dan ayrılmak zorunda kalan Hamid Bey'in Bombay'a geri dönmek istememesi üzerine, Hamid Bey ile Londra Sefareti Baş Kâtibi Ferit Bey'in becayişi gündeme gelmiş ve 7 Aralık 1885'te kararı verilmiştir. Ancak söz konusu bu karardan daha sonra vazgeçilerek, Hindistan ve bölgesi hakkında bilgi sahibi olan Batavya Osmanlı Baş şebbenderi İsmail Zühdü Bey, 23 Ağustos 1886 tarihinde, 3.000 guruş maaş ve 6.000 guruş tahsisat ile Bombay Baş şebbenderliğine tayin edilmiştir. Hariciye Salnamesinde, İsmail Zühdü Bey'in tayininden önce, Nisan 1886 tarihinde eski Batavya Baş şebbenderi Ali Galip Bey'in Bombay'a tayin edildiği kayıtlı ise de Ali Galip Bey'in bilfiil görevine dair kayıt yoktur. İsmail Zühdü Bey'in, yaklaşık üç yıl boyunca bu görevde bulunduktan sonra, Hindistan'ın su ve havasına alışamadığından ve hastalandığından şikâyet ile emekliliğini istemesi üzerine, Bombay Baş şebbenderliği boş kalmıştır. Bu makamın doldurulması için Londra Sefareti Baş Kâtibi Hamid Bey'in ikinci kez Bombay'a tayini düşünülmüşse de Hariciyenin teklifi, padişahın onayını alamamış ve Bombay'a daha önce farklı Şebbenderliklerde görev yapan, İstişare Odası muavinlerinden Mehmet Kadri Bey, 18 Aralık 1888 tarihinden itibaren tayin edilmiştir (Çakılcı 87-88).

Ancak, Ali Galip Bey'de salname kayıtlarına göre 1883-1886 yıllarında Batavya Baş şebbenderi olarak görülmektedir. 1883 yılına ait salnameye göre ise, Seyit Aziz, Batavya Baş şebbenderidir. 1886-1887'de (Salname-i Devlet-i Aliyye 1304 yılı) Rıfki Bey'dir. Yani Ali Galip Bey, Batavya'da 1883-1886 yıllarında üç yıl boyunca şebbenderlik yapmış olması muhtemeldir. Öyle anlaşılıyor ki, Ali Galip Bey, buradaki görevinden sonra da Bombay'a gönderilmiştir.⁶ Zaten bir başka belgede de Bombay Şebbenderi Galip Bey'in terfii ettirildiğine dairdir. Üstelik terfiisi de yazdığı layiha ile aynı tarihlidir. Yani hem terfii, hem de layihanın tarihi 23 Haziran 1886'dır. Hind

---

etmesiyle ülkenin başkenti oldu. Önceki isimleri sırasıyla Sunda Kelapa (397-1527), Jayakarta (1527-1619), Batavia (1619-1942) ve Djakarta (1942-1972) şeklindedir (Özay).

⁶ Kendisinden önce de Bombay'da Başşebbender olarak Hamid Bey, ardından da Ferit Bey görev yapmıştır. Devlet salnamesi, 1302 ve 1303. Bombay Başşebbenderliğine Hamid Bey, 3 Temmuz 1883 (27/Ş/1300) de tayin olmuştur. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: İ.HR, Dosya No:290, Gömlek No:18220, "Bombay Baş şebbenderliğine Hamid Bey'in Tayini").

Adaları ile ilgili bir layiha kaleme aldığından layihanın sonuna Bombay Baş Şehbenderi olarak imza atmıştır (BOA, Fon Kodu: İ.DH. Dosya no:993,Gömlek no:78405).

Ali Galip Bey aslında Bombay (Mumbai) da, Batavya ile kıyaslandığında çok uzun süre görev yapmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bir önceki şehbenderliği de bu bölgede olduğundan dolayı coğrafyayı yakından tanıma imkânına sahip olmuştur. Arşiv kayıtlarına göre, kendisinden sonra da Bombay'a 22 Eylül 1886 tarihi itibarıyla da İsmail Bey tayin edilmiştir.⁷ (BOA, İ.HR, 303/19209, 23/ZA/1303/23 Ağustos 1886).

Her türlü durumda da elimizdeki belgede Ali Galip Bey, Bombay Baş Şehbenderi unvanı ile layihayı imzalamıştır. Dolayısı ile biz de bu çalışmada kendisine Bombay Baş Şehbenderi olarak zikredeceğiz.

1881 tarihli “*Saltanat-ı Seniyye Şehbenderlerine Dair Nizamname*” ‘de, 24 Aralık 1886’da yapılan değişiklikle Bombay ve Batavya Şehbenderlikleri birlikte anılarak, değişikliğin bu iki şehbenderlik için (Bend 7-müstesna haklar verilmiştir. Harcırah iki misli artırılmıştır) söz konusu olduğu görülmektedir.⁸ Öyle anlaşılıyor ki, bu bölgeler ile Osmanlı devleti özel olarak ilgilenmektedir.

Layihanın sonunda da kendisinin de ifade ettiği gibi, Batavya’ya gönderilen ilk şehbenderdir. Zaten bu tarihten önceki salnamelerde de bölgeye kendisinden önce gönderilen bir şehbendere rastlanmamıştır. Şöyle ki: “*Hollanda sömürgelerine Osmanlı şehbenderi tayin edilmesi hakkında Hollanda devleti ile bundan 30 yıl önce bir anlaşma yapılmasına rağmen ancak geçen 1882/1883 (h.1300) senesinde ilk kez Batavya’ya bir şehbender tayini ile Hint adalarındaki milyonlarca İslam ahalinin hilâfete bağlılık ve tabiiyetleri yeniden teyit edilmiştir. Allah, İslam âleminin koruyucusu olan halife hazretlerini daima muvaffak ve mutlu eylesin. Âmin. 23*

⁸ Saltanat-ı seniyye Şehbenderlerine Dair Nizamname-i dâhilidir. Kabul Tarihi: 1 Haziran 1298 (1881), Yayımlandığı Düstur: Tertip:1, Cilt:2 (Zeyl), s.192.Birinci Kısım, Şehbenderlerin Sureti Teşekkülü, Birinci Fesıl, Şehbender Memurları: Bend 1 –Heyeti şehbenderi biri muvazzaf diğeri fahri (bila maaş) olmak üzere iki nevidir. Bend 2 –Muvazzaf şehbenderler üç sınıfa mümkasimdir birincisi baş şehbender ikincisi şehbender üçüncüsü şehbender vekili veyahut kaçıllara memurudur. Bend 7 –(Değişik: 12 Kânunuevvel 1302(24 Aralık 1886) tarihli irade ile)Bombay ve Batavya Şehbenderlikleri müstesna olmak üzere şehbenderlere azimet ve avdetlerinde verilecek harcırah alacakları maaşın bir misli olacaktır. Mahalli memuriyetleri Asya kıtasında bulunan şehbenderlere ol miktar harcırahın âdemi kifayeti anlaşıldığı halde nihayet maaşlarının iki mislini tecavüz etmemek üzere Hariciye Nezaretince miktarı tezyid olunabilir.

Haziran 1886-Bombay Baş şebenderi Ali Galip” diyerek bu bölgeye kendisinin atandığını söylemektedir. 1883/1886 tarihli salnamelerde de görüldüğü üzere Batavya Baş şebenderi olarak ismi bulunmaktadır. Birbirine yakın ortak bir kültüre sahip bu coğrafya da uzun zaman kalmış olması bölgeyi yakından tanınmasına sebep olmuştur. Bombay’dan daha ziyade Batavya da daha uzun süre görev yapmıştır. Başarılı bir memur olduğu anlaşılan Ali Galip Bey’e 02.02.1885 tarihinde de Batavya Baş şebenderi olarak üçüncü rütbeden nişan-ı Osmanî takdim edilmiştir (BOA, HR. TO, 51/59). 1 Temmuz 1886’da tekrar Bombay Şebenderi Galip Bey’e bir nişan itası daha olmuştur (BOA, İ.DH, 993/78412).

Ali Galip Bey’in Hollanda Devleti’nin sömürgelerinden Hint Adaları hakkındaki tespitleri bugün Hollanda Devleti’nin doğu sömürgeleri olarak kabul edilen, dünyanın beşinci kıtası sayılan Hint Adalarının Malezya bölümünde yer alan Sumatra Adası, Cava, Borneo ve Yeni Gine’nin Papua kısmından ibarettir. Batıdan doğuya doğru 95 dereceden 135 dereceye kadar, yani yaklaşık 41 derece boylam ve Ekvator’un kuzeyinde 8 dereceden güneyine 12 dereceye kadar yani 20 derece enlemi içerisindeki uzaklığı ve 114.196.000 m. ya da 25.872 mil uzunluğunda bir araziye kapsamaktadır (BOA, Y.EE, 8/6).

Sumatra Adası’nın⁹ yaklaşık 6.000.000 nüfusu vardır. Ahali, Ada’nın güney yarısında oturmakta ve Malay cinsindedir. Bunlar önceleri Moğol zannedilmiş ancak sonradan Sumatra Adası’nın güneyinde oluşmuş büyük bir ırk oldukları anlaşılmıştır. Malaylar, Hollanda doğu sömürgelerinin her tarafında bulunmakla birlikte İngiltere sömürge adalarında, Siyam Krallığında¹⁰, Çin İmparatorluğu’na bağlı Formoza Adası’nda¹¹, Madagaskar¹² ve Ümit Burnu’nda da vardır. Bu yüzden dilleri gelişmiş olduğundan Hollanda doğu sömürge bölgesinin hem genel hem de ticari dilidir. Bu dilin en doğru şekli Güney Sumatra Adasında kullanılmakla birlikte eski Hint dili olan Sanskritçe ve Arapçadan da kelimeler alarak karışmıştır. Hatta gün adları bile bozulmuş Arapça olarak kullanılır. Malay dilini yerliler Arap harfleri ile Avrupalılar ise Frank harfleri ile yazarlar. Malaylar, Şafii mezhebinden olup, oldukça dindardırlar. Adanın Malaylarla sakin güneyi ve sahilleri Hollanda yönetimi

⁹ Endonezya’nın batısında bir adadır. Sunda adalarının en batıda olanıdır.

¹⁰ Tayland, resmi adıyla Tayland Krallığı, eski adıyla Siyam, Hindicın yarımadasının orta kısmında bulunan Güneydoğu Asya ülkesi.

¹¹ Tayvan Doğu Asya’da Çin’in ve Japonya’nın güneyinde, Filipinlerin kuzeyinde bir adadır.

¹² Hint Okyanusunda, Afrika ana karasına 425 km. uzaklıkta bir ada ülkesidir.

altında olmasına rağmen iç kesimlerinde bağımsız kabileler vardır ki oralara hiçbir Hollandalı ayak basamamıştır (BOA, Y.EE, 8/6).

Bunlardan ilki adanın kuzeyinde oturan Aceliler olup 15 yıldır Hollanda saldırılarına direnerek bağımsızlıklarını korumaktadırlar. Yaklaşık 1.000.000 nüfuslu olup, Şafii mezhebindedirler; kendilerine özgü dillerini Arap harfleri ile kullanırlar. Aceliler, önceleri Sumatra, Malaka ve Şibh Adalarında hüküm sürmekte iken Hollanda saldırısı ile ancak kendi bölgelerini koruyabilmiştir (BOA, Y.EE, 8/6).

Osmanlı Devleti ile Açe Krallığı arasındaki diplomatik ilişkiler II. Abdulhamit'den önce başlamıştı. Açe'nin elçisi iki farklı dönemde İstanbul'a gelmiştir. İlk Açe elçisi İbrahim Mansur tarafından Sultan Abdülmecit döneminde yollanmıştır. Üç Açe elçisinin amacı Osmanlı Devleti'nden koruma talep etmek ve tebaa durumunu tanımak için Osmanlı Devleti'ni ikna etmektir. Bundaki amaçta Avrupalı devletlerin Açe topraklarını fethetmesini engellemektir (Eraslan 55-56). Abdülmecit döneminde İstanbul'a gelen Açe elçileri, Hollandalılara karşı koyabilmek için Osmanlı Devleti'nden savaş gemileri ve Osmanlı askeri talep etmişlerdir. Ayrıca Açe elçisi bir Sumatra Adası haritasını da Sultan Abdülmecit'e göstermiştir. Sultan Açe elçisini memnuniyetle karşılamış ve isteklerini duyduktan sonra, tek başına karar vermeyip Meclis-i Vükela ile görüştüğünden sonra karar vermiştir. Netice de Osmanlı Devleti ile Açe Krallığı arasındaki mesafenin uzak olması nedeniyle Açe Krallığının tebaa isteğinin yararsız olacağı düşünülmüştür. Fakat Osmanlı Devleti, İslam dünyasının halifesi olduğundan Açe problemi hakkında elçisini tekrar davet etmiştir (Göksoy 64). Elçi, Açe Krallığının Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi ödeyebileceğini ve her Cuma namazı hutbesinde Osmanlı halifesinin adının hutbede okunabileceğini söylemiştir. Kısaca Açe Krallığı Osmanlı Devleti'nin koruması altına girmek istemektedir. Böylece yabancılardan özellikle de Hollandalılardan ülkelerini korumak istemektedirler (Eraslan 91-92; Göksoy 65). Bu bakımdan aslında Osmanlı Devletinden, hilâfet makamı olmasından dolayı da, sözü edilen bölgeden yardım istekleri yoğun olarak gelmektedir.

Sumatra Adası'nın iç kesimlerinde kendilerine ait dil ve dinleri olan "Batak" adıyla bilinen vahşi bir millet vardır. Etnik bakımdan yabancı olarak 30.000 Çinli, 10.000 Avrupalı, 2.000-3.000 Arap ve bir o kadar da Hintli vardır. Sumatra Adası'nda çok büyük ormanlar ve orman ürünleri bulunmakla birlikte başlıca ürünler pirinç, karabiber, kahve, tütün ve Açe bölgesinde altın madeni vardır (BOA, Y.EE, 8/6).

Görüldüğü gibi Ali Galip Bey Sumatra Adası ve o bölgedeki Malakka ve Şibh adalarında yaşayan Açeliler ile de ilgili geniş bir bilgiye sahiptir. Bilindiği üzere Sumatra Adasına İslamiyet VII. yüzyılda İslam tüccarlar tarafından getirilmiştir. O zamandan beri de Sumatra Adasındaki krallıkların Lamuri Krallığı, Samudra Pasai Krallığı ve Açe Daru's-Salam Krallığı gibi Güneydoğu Asya alanı arasında İslamiyet yavaş yavaş etkili olmaya başlamıştır. Ayrıca Açe Daru's -Salam Krallığı kurulmadan önce Sumatra Adasındaki limanlar, baharat ticareti olduğundan dolayı Güney Doğu Asya'nın en işlek limanlarından biri olmuştur (Said 1). Açe Krallığı, Sumatra Adası'ndaki en ünlü ve nüfuzu güçlü krallıklarından biridir; Güneydoğu Asya'da hem baharat ticaret limanı hem de İslam kültür ve eğitim merkezi olması bakımından ünlüdür. XV.yüzyıldan itibaren buraya Suudi Arabistan ve İran'dan gelen birçok İslam âlimi (Nurud-din Ar-Raniry gibi) Güney doğu Asya'daki insanlara İslamiyet'i öğretmek için Sumatra Adası'na ve özellikle de Açe Krallığına gelmiştir (Ar-Raniry 23; Baiquni 1). Açe, Sumatra Adasının kuzey ucundaki İslam devleti olarak önemliydi. Ali Galip Bey'de bunun farkındadır. İslamiyet'in merkezi konumunda olmasının yanında uluslararası ticaretin yapıldığı bir yer olarak Fars, Osmanlı, Çin, İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerle de burada ilişki kurmak mümkündü.

Hint Adalarının ikincisi ve Hollanda milletinin kalkınmasında çok etkisi olan Cava Adası'dır; Ada, kuzeybatı sahilinde Hollanda doğu sömürgelerinin merkezi konumunda Batavya yer almaktadır. Ada'da üç çeşit ahali bulunmaktadır. Bunlar, Sumatra'daki Malaya cinsine mensup olanlar, genelde sahilde oturmaktadır. İkinci ve üçüncü cins, Ada'nın doğusundaki Javana ya da Caviler ve batıdaki Sundana'ya da Sevandlardır. Bunların, eski zamanlardan beri Avrupalı coğrafyacılar tarafından verilen bilgilerde Malay ırkından geldikleri söylenmekle birlikte, kendileri Çin ırkından geldiklerini söylemektedirler. Cava Adası doğrudan doğruya Hollanda'ya bağlı olarak idare edilmektedir. Eski sülalelerden gelen ve yaklaşık yüzer bin ahaliden oluşan iki sultanlık ve iki emirlik de Hollandalı memurların nüfuzu altındadır (BOA, Y.EE, 8/6).

Cava' dan başka, Cava' ya bağlı olan Madura Adası'nda bulunan 21.260.000 kişiden 200.000 kadarı Çinli, 30.000 kadarı Avrupalı ve melez Hıristiyanlar, 10.000 Arap ve birkaç bin diğer ırklardan insanlar olsa da yaklaşık 21.000.000'dan fazla Şafii mezhebinden Müslüman vardır. Cava Adası'nda da Ekvator bölgesine ait ağaçlar ve ürünlerle birlikte, en büyük ürünler pirinç, kahve, şeker ve tütündür (BOA, Y.EE, 8/6).

Üçüncüsü Borneo Adası'dır ki, Avustralya kıtasından sonra dünyanın birinci derecede büyük adalarındandır. Adanın kuzeyinde Malay ırkından bir bağımsız saltanat, İngilizlere ait bir bölge, doğusunda İspanya hâkimiyeti ve diğer bölgeleri ise Hollanda sömürgesinden oluşmaktadır. Adada yer alan 5.000-10.000 kadar Çinli, Arap ve Frank dışında kalan yaklaşık 2.000.000 kadar Malay asıllı yer almaktadır. Ahalinin tümü Hollanda'ya tabi olmakla birlikte, Malay cinsinden bir iki sultan da vardır. Adanın içlerinde yer alan Dayak adlı vahşi bir kabile vardır ki dini ayinlerinde insan eti bile yemektirler. Borneo Adası'nda diğer adalardaki ürünlerle birlikte, kıymetli ağaçlar, altın ve elmas madenleri vardır (BOA, Y.EE, 8/6).

Dördüncüsü, zorla alınan adalar topluluğudur; bunların sahilleri Hollanda egemenliği altında bulunmakla birlikte, iç kesimlerdeki bağımsız olmak üzere yaklaşık 1.000.000 nüfusu vardır. Ahalisinin tamamı Müslüman olmak üzere, bir iki ırka mensup olup, bunların başlıca Bukis halkıdır ki, dillerini soldan sağa doğru kendilerine ait harflerle yazarlar. Kahve, sandal ağacı ve diğer makbul ağaçlar adanın başlıca ürünlerindedir (BOA, Y.EE, 8/6).

Beşincisi Moluk adalar topluluğu olup, yetiştirilen ürünlerden dolayı "Baharat Adası" adı da verilmektedir. Adada çok miktarda melik bulunduğundan Avrupalılardan önce adaya giden Araplar "*Moluk Adaları*"¹³ adını vermişlerdir. 5.000-10.000 kadar Arap, Çinli ve Avrupalıdan başka 600.000 ahalisiyle beraber bir-iki sultanlık halinde Hollanda'ya bağlıdır. Büyük adalar etrafında bulunan birkaç küçük adanın nüfusu 100-200.000 civarında olup, birkaç bin de yabancı unsurdan oluşmakla birlikte, asıl ahali tamamen Müslümandır (BOA, Y.EE, 8/6).

Cava'nın doğusunda yer alan Bali Adası ise eskiden beri Buda mezhebindedir. Hollandalılar, Yeni Gine'nin batısındaki Papua Adası'nın da kendilerine ait olduğu iddiasında olmakla beraber Ada ekonomik açıdan henüz gerekli öneme haiz değildir. Cennet kuşu gibi nadir kuşlar Ada'da mevcuttur. Hollandalıların doğu sömürgeleri yaklaşık olarak 31.000.000'ü aşan nüfustan oluşmaktadır. Bunlar arasında 40.000 kadar Avrupalı, 300.000 Çinli, 15.000 Arap, 10.000 Hintli vardır. Geri kalan ahalinin tamamı yerli unsurlardır ve 20 kadar dil konuşulmaktadır. Bundan Sumatra Adası, Borneo, Yeni Gine'deki 1.000.000 kadar vahşi ahali ile Bali'deki Budistler ve diğer adalardaki 50.000 kadar Hristiyan

¹³ "Pek çok irili ufaklı adaya sahip olan Endonezya farklı dil, din ve kültüre sahip etnik ... Adaları; Buru, Ceram, Halmehera vb. adalara ise Moluk Adaları ismi verilir. Adalarda üretilen en önemli baharatlar; hindistancevizi, bunun tozu ve biberdir. Bunlardan başka piring, hindistancevizi yağı ve karanfil üretilir." (Baiquni 20).

çıkarıldıktan sonra, Hollanda doğu sömürgelerinde 30.000.000 kadar Müslüman ahali olduğu saptanmıştır (BOA, Y.EE, 8/6).

Cava Adası müstesna olmak üzere İslamiyet'in adaya ne zaman girip yayıldığına dair ciddi bir kayıt olmamakla birlikte ticaret amacıyla Bağdat'tan gelen Beni Kureyş Mahzum bin Habül-Mahzemi adlı bir Arap h.791 (m.1388) yılında Cava'nın Şirbon Şehrine ilk kez ayak basmıştır. Cavalılar, eski zamanlardan beri Hint dinlerinden Brahman mezhebinde iken daha sonra İslamiyet'in adalara girmesine kadar Buda dininde kalmışlardır. O zamanlar Cava'nın çeşitli yerlerinde diğer Hint adalarında olduğu gibi irili ufaklı meliklikler hüküm sürmekle birlikte bunların en büyüğü adanın ortasında yer alan Mataram imparatorluğu olduğu sırada Araplar, Cava'nın Şirbon şehrine gelmişlerdir. İslamiyet gelen Araplar tarafından Şirbon ve küçük adalardan sonra Mataram İmparatorluğu'na ve XV. Yüzyıl sonunda da tüm Cava Adasına yayılmıştır. Araplar adalar ve Hindistan'a ulaşarak İslamiyet'i yaydıkları sırada, Portekizliler de Ümit Burnu yoluyla 1498 yılında Hint kıtasına, 1511 yılında da Malakka, Şibh ve Moluk Adalarına gelmişlerdir. Avrupa malları ile değiştirdikleri yerli malları ve Hint baharatları ile elde ettikleri yüksek gelir, İngiliz ve İspanyolların hırslarına neden olduğundan, adı geçen milletler Hint Seferi'ne başlamışlardır. Hollandalılar da 1596 yılında 4 gemi ile Cava-Bantam şehrine gelerek, diğer ülkeler gibi Hint mallarının ticaretine başladılar. Hollandalılar, Portekiz ve İspanyollarla Hint Denizi'nde uzun süren savaşlardan sonra her ikisini de yenerek, Hindistan dışında kalan Portekiz ve Filipin dışında kalan İspanyol sömürgelerine alarak ticaretini de kendilerine bağladı (BOA, Y.EE, 8/6).

Avrupalıların, özellikle de Hollandalıların uzaktan birkaç gemi ile gelerek buralarını işgal etmeleri şu suretle olmuştur; Cava'da Bantam hâkimine birtakım hediyeler sunarak oranın mallarını satmaya izin aldıktan sonra, ikinci ve üçüncü seferinde de aynı şekilde hareket ederek gemileri gelinceye kadar büyük depolar yapmak için yeteri kadar arazi istimlak etmişlerdir. Daha sonra hem ticaretlerini hem de kendilerini korumak için depoları savaş araç ve gereçleri ile donatarak kale haline getirdiler. Buldukları bölgedeki sultanlıklarla ayrı ayrı anlaşma yaparak hem ticaretlerini hem de bölgedeki nüfuzlarını artırdılar. İşte Hollandalılar denizde düşmanlarını yendikten sonra yerlileri de birtakım hile ve desise ile itaatleri altına alarak onların memleketlerini gasp ettiler (BOA, Y.EE, 8/6).

Hollandalılar, bu bölgede küçük sultanlıkları ortadan kaldırmışlar XIX. yüzyılın ortasında yalnız kalan büyük bir sultanlık ise onlara direnemediği için bu sultanlıklar Hollanda hükümeti tarafından atanan iki sultan ve iki emir tarafından

idare edilmeye başlandı. Hollandalıların oldukça az olan kuvvetine 21.000.000'ü aşkın Cavalı'nın itaat etmesi, onların aralarında birlik olmamasına ve itaatkâr mizaçta olmalarına bağlanabilir. Zira Sumatra Adası'nın kuzeyinde bulunan Açeliler, Hollandalılara karşı ittifak içerisinde olduklarından, *“on beş yıldan beri Hollandalılar para ve asker kaybetmesine rağmen”* onları teslim alamamıştır (BOA, Y.EE, 8/6).

Ali Galip Bey'in verdiği bilgilere göre, yukarıda anlatılan Hint Adaları'nın hepsi İngiltere'nin de onayı ile bugün Hollanda devletinin sömürgesi olup, Hollanda kralı tarafından atanan ve Batavya'da oturan bir vali tarafından yönetilmektedir. Batavya'da bir general komutasında 30.000 kişilik bir ordu bulunmaktadır. Ordunun yarısı Avrupalı çeşitli milletlerin serserilerinden oluşmaktadır. Bunlar 6 yıllığına tutulmuştur. Diğer yarısı aynı şekilde yerli ahaliden oluşturulmuştur. Ancak subayların tamamı Hollandalıdır ve Avrupa'da eğitilmiştir. Vilayetin 40 kadar harp gemisi vardır. Ancak bunların çoğu Yerliler için işe yarar niteliktedir. Fakat asıl Hollanda harp gemileri, nöbetleşe ve yardım amacıyla bir ikişer yıl Hint Adalarına gelirlerdi. Vilayetin yıllık geliri 145 milyon Rupı ya da 4 milyon 500 bin lira olup, Açe sorunundan dolayı bütçesi açılmıştır (BOA, Y.EE, 8/6).

Hint Adaları vilayetleri, Hint ticaret şirketlerinden oluştuğundan bugün tüccar sıfatını kazanmıştır. Adaların arazisi oldukça verimli olduğundan, Ekvator bölgesine ait her türlü ağaç ve bitki bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise yerlilerin tarlalarda vergi karşılığı ya da zor çalıştırıldığı kahve ziraatıdır ki bu ziraattan adalar gelirinin hemen hemen 1/3'nü elde eder. Bunun için adada, Hollandalılar da kahve, tütün, çay, kına, şeker kamışından şeker üreterek Avrupa'ya ihraç etmekte, böylece adı geçen sömürge Hollanda devletini kalkındıran bir çiftlik görünümündedir. Ada halkı ise ödemekle mükellef oldukları vergiye karşılık tarlalarda çalışarak Hollanda'yı kalkındırırken kendileri pirinç ve çok az mahsule sahip olurlardı. Hükümet memurları dışında kalan halk, onun için oldukça fakirdi. *“Yalnızca Cavalıların durumu sefaletе daha yakındır. Bunlar Müslüman ve dındardır. Buralara İslamiyet gelmeden önce de kadınların örtünmesi uygulanmaktaydı.”* Bu bölgeden senede 8.000 hacı Hicaza gitmektedir. Hollanda hükümeti kendine karşı olabilecek bir ayaklanmayı önlemek için halkın dini inançlarına karışmamakta ve ahaliyi isyana teşvik edebilecek Arap ve İslam bilginlerine de ada dâhiline kabul ederek kontrol altında tuttuğundan, ahali cehalet içerisinde (BOA, Y.EE, 8/6).

Hint adalarında milyonlarca Müslüman bulunmasından dolayı Cuma namazında padişah adına hutbe okunması şeriatın gereğidir. Buna rağmen, bugüne kadar Hollandalılar tarafından böyle bir uygulamaya izin verilmemiştir. Dolayısıyla saltanat tarafından görülen lüzum üzerine ilk kez Batavya Baş şebenderliğine tayin buyrulduğum ve adaya vardığım tarihe tesadüf eden 1883 senesi Haziran ayında adı geçen şehirde Arap Camii'nde eda eylediğim Cuma namazında Halife adına hutbe okunmasından oradaki Müslümanlar memnun olmuştur. Daha sonraki cumalarda da Batavya'nın diğer camilerinde hilâfet adına hutbe okunmuş ve daha sonra Batavya halkı ara ara Şebender haneye müracaat ederek halifeye bağlılıklarını ve tabi olduklarını bildirmişlerdir. Devletlerarasında geçerli olan kurallar gereğince herkes aynı anda uyruğunu değiştiremeyeceğinden, Osmanlı Devleti'nin geçerli kanunları gereğince devletin Mekke dâhil herhangi bir yerinde iyi hal üzerine beş yıl ikamet edenlerin Devlet-i Aliyye uyruğuna kabul edilebilecekleri tarafımdan kendilerine bildirildiğini (BOA, Y.E.E, 8/6).

ifade etmektedir.

Hollandalılar on beş yıldır Açelilerle savaşmakta ve onları hâkimiyet altına almak için her türlü aracı kullanmaktaydı. *“Batavya’ya vardıktan sonra vali ile yapılan ilk görüşmeden sonra, valinin arzusu ve Hariciye Nezareti’nin izni ile vali ile birlikte Batavya’ya gittim. Açelilerin saltanat merkezi olan sahilde bulunmasından dolayı savaş sırasında Hollandalılar tarafından yakılıp yıkılan Kutaraca şehrinde Hollandalıların Açelileri ele geçirmek için yapmış oldukları Camide kılınan Cuma namazına gelen Açe’liler, padişah adına okunan hutbeden dolayı büyük memnuniyet duyarak iki gözlerinden yaşlar akıtmışlardı.”* (BOA, Y.EE, 8/6) diyerek bölge halkı ile olan duysal bağını ve Osmanlıya duydukları sevgiyi anlatmaktadır.

Sonuç olarak; Ali Galip Bey, Hollanda'nın hâkimiyet alanı içinde olan Hind Adaları ile ilgili son derece kıymetli bilgiler vermiştir. Onun tespitlerine göre; (1886 yılı itibarıyla) Sumatra Adasının nüfusu altı milyon 'dur. Ada'da bulunan yabancı nüfus; otuz bin Çinli, on bin Avrupalı, iki-üç bin Arap, iki-üç bin Hintlidir. Ada halkı Malaylar, Şafii mezhebinden olup, dindardırlar. Sumatra Adası'nın kuzeyinde bulunan Açe bölgesi halkı da Şafii mezhebindendir. Açe'nin nüfusu, bir milyon 'dur. Cava Adasında ise, yirmi bir milyondan fazla Şafii mezhebinden Müslüman vardır. Cava'da senede sekiz bin hacı Hicaza gitmektedir. Moluk Adalar topluluğu (Baharat Adaları) beş-on bin kadar Arap Müslüman nüfus bulunmaktadır. *“Moluk Büyük Adaları”* etrafında bulunan birkaç küçük adanın nüfusu yüz- iki yüz bin civarında

olup, birkaç bin de yabancı unsurdan oluşmakla birlikte, asıl ahali tamamen Müslümandır.

Doğu Hint Adaları,¹⁴ Güneydoğu Asya ve Avustralya arasında, Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus'ta, ekvator üzerinde dağılmış şekilde uzanırlar. 6100 km. boyunca uzanan bölgede on üç bin 'den fazla ada vardır. Buradaki adaların büyük çoğunluğu hakkında bilgi veren Ali Galip Bey, Hollanda'nın doğu sömürgelerinde (Sumatra Adası, Borneo ve Yeni Gine'deki bir milyon kadar vahşi ahali ile Bali'deki Budistler ve diğer adalardaki elli bin kadar Hıristiyan çıkarıldıktan sonra) otuz milyon kadar Müslüman ahali olduğunu ifade etmektedir.

Ali Galip Bey, Hind Adalarında milyonlarca Müslüman bulunduğunu ifade ederek, buradaki Müslümanlar ile Osmanlı Devleti'nin ilgilenmesi gerektiğini defaten ifade etmektedir. Layihasında, özellikle ada halkının nüfusu ve bu halkın hangi dinlere mensup olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. II. Abdülhamit döneminde uygulanan Pan-İslamist politikası gereği Müslüman ahaliye dikkat çekmiştir. Tam da bu dönemde Osmanlı Devleti, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda en güçlü Müslüman bir devlet olarak hala ayakta idi. Bu da Hindistan Müslümanlarının Osmanlılara büyük bir saygı göstermesine ve halife olarak kabul etmelerine neden olmuştur. Sultan, halife olarak da Müslümanların birliğinin bir sembolü haline gelmişti. Hindistan Müslümanlarının XIX. yy.'ın sonlarından itibaren Pan-İslamizm'e sarılmaları da bu yüzden olmuştur (Siddiqi 120). Ali Galip Bey de Bölgeye gittiğinde, Arap Camii'nde kıldığı Cuma namazında Halife adına hutbe okutmasından sonra oradaki Müslümanlar son derece memnun olduklarını ifade etmektedir. Daha sonraki zamanlarda kılınan Cuma namazlarında da Batavya'nın diğer camilerinde hilâfet adına hutbe okunmuş ve daha sonra Batavya halkı ara ara Şehbender haneye müracaat ederek halifeye bağlılıklarını ve tabi olduklarını bildirmişlerdir. Bu da bölgedeki halkın hilâfetin temsilcisi konumunda olan Osmanlı Devleti'ne olan sempati ve bağlılıklarının bir göstergesidir. O sebeptendir ki, Ali Galip Bey, Hind Adalarında bulunan bu Müslüman ahali ile Osmanlı'nın yakından ilgilenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Osmanlı Devleti, 1883'de Batavya'ya atadığı şehbender sayesinde bölgeyi daha yakından tanıma fırsatını elde etmişti. Ardından Bombay Baş şehbenderliğinin kurulması ile bu coğrafya da olma görevine devam etmesi bölgenin analizini

---

¹⁴ Geçmişte, Hindistan ve doğusunda kalan Güneydoğu Asya'nın tamamı Doğu Hindistan (*East India* veya *East Indies*) olarak adlandırılmıştır. Günümüzde ise, "*East Indies*" kavramı zaman zaman Doğu Hint Adaları dâhil, Hindistan ve doğusunda kalan bölgenin tamamını nitilemekte kullanılmaktadır.

yapmasını daha da kolaylaştırmıştır. Osmanlı Sultanının İslam dünyasının halifesi olması dolayısı ile hilâfet makamı olarak Hind Adaları üzerinde yaşayan milyonlarca Müslüman'ın koruyuculuğunu yerine getirememiştir. Öyle ki, buradaki Müslüman ahalinin Osmanlı'ya çok büyük bir sempati beslemesi, yardım isteklerinin olması, korunma taleplerinin bulunmasına rağmen istenilen ölçüde yardımlar gerçekleştirilememiştir. Sultan II. Abdülhamit döneminde, uzak diyarlarda yaşayan Müslümanların durumlarıyla daha fazla ilgilenilmeye çalışılsa da, pek çok sebepten dolayı Güneydoğu Asya Müslümanlarının beklentilerine cevap verilememiştir. Tabii bunda ki, en önemli sebep o dönemde Hind Adalarının Hollanda etkisi altında olmasıdır. Ayrıca diğer Avrupa ülkeleri ve Hollanda ile olan siyasi ilişkilerin bozulacağı ve karmaşık bir hale geleceği endişesidir.

KAYNAKÇA

- Ar-Raniry, Nurud-din. *Bustanu's Salatin II*. Çev. T. Iskandar. Kuala Lumpur, 1966.
- Baiquni, Baiquni. *Osmanlı İmparatorluğu ile Açe Krallığı Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara üniversitesi, 2012.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). Fon Kodu: İ.DH. Dosya No:993, Gömlek No:78405. “*Bombay Şehbenderi Galip Bey'in terfii*”, Tarih: H. 21/N/1303.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). Fon Kodu: İ. HR. Dosya No:303, Gömlek No: 19209, “*Bombay Şehbenderliğine İsmail Bey'in tayini*”.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). Fon Kodu: HR. TO. Dosya No:51, Gömlek No: 59, “*Batavya Başşehbenderi Ali Galip Beyefendiye üçüncü rütbeden nişan-ı Osmanî itası iltiması*”.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). Fon Kodu: İ.DH, Dosya No:993, Gömlek No: 78412, “*Bombay Şehbenderi Galip Bey'e Nişan İtası*”.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). Yıldız Esas Evrakı, Dosya no:008,Kutu no:006; BOA, YEE,8/6.
- Çakılcı, Diren. “Hindistan'da Osmanlılar: Bombay Osmanlı Şehbenderliği.” *Türkiyat Mecmuası* 25. 2 (2015): 81-106. Web.14 Eylül 2020
- Eraslan, Cezmi. *II. Abdülhamit İslam Birliği*. İstanbul: Ötüken,1992.
- Erol, Yasemin Zahide. *Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik ve Paris- Londra Örnekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, 2014.

Göksoy, İsmail Hakkı. *Güneydoğu Asya'da Osmanlı-Türk Tesirleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2004.

Halaçoğlu, Yusuf. "Bombay Şehbenderi Hüseyin Hasib'in 1876 Tarihli Bir Mektubu", *Türk Kültürü* 12 (1974): 136-138.

Mendes Pinto, Ferdinand. *The Voyages and Adventures of Ferdinand Mendez Pinto. The Portuguese*, London: The Classics, 2013.

Özay, Mehmet. "Doğu'da Bir Sömürge Başkenti-Cakarta." Web. 22 Ağustos 2020.

Özcan, Azmi. *Panislamizm, Osmanlı Devleti Hint Müslümanları ve İngiltere, (1877-1914)*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 1992.

Said, Muhammad. *Aceh Sepanjang Abad, P.T. Percetakan Dan Penerbitan*. Medan: Waspada, 1981.

Salname-i Devlet-i Aliye,1301 (1883-1884) sene-i hicriyesine mahsus.

Salname-i Devlet-i Aliye),1302 (1884-1885) sene-i hicriyesine mahsus.

Salname-i Devlet-i Aliye,1303 (1885-1886) sene-i hicriyesine mahsus.

Salname-i Devlet-i Aliye,1300 (1882-1883) sene-i hicriyesine mahsus.

Salname-i Devlet-i Aliye,1304 (1886-1887) sene-i hicriyesine mahsus.

Seben, H. Taner. *Singapur'daki İlk Temsilciliklerimiz ve Başkonsolos Ahmet Ataullah Efendi*. Singapur: T.C. Singapur Büyükelçiliği, 2014.

Siddiqi, İqtidar Husain. "Hindistan Müslüman Sultanlıkları ile Osmanlılar Arasında Kültürel ve Diplomatik İlişkiler" Çev. Azmi Özcan. *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997.